

Buurtkroket. Een project van Tilmann Meyer-Faje voor Almere Stedenwijk

Burgemeester Annemarie Jorritsma speelde in *Almere de musical*, een voorstelling met jongeren over het bouwen van de ideale stad. Leerlingen van het Oostvaarderscollege kunnen het vak ‘Almerkunde’ volgen, om de kennis over hun eigen stad en haar historie bij te spijkeren. En een stadsfilosoof buigt zich op initiatief van de gemeente over identiteit, of beter gezegd het gebrek eraan.

Identiteit en imago is in vele steden en wijken een actueel vraagstuk. Om antwoorden te vinden schakelen gemeenten vaak architecten of beeldend kunstenaars in. Ook in Almere. Daar manifesteert het onderwerp zich op verschillende manieren. Een greep uit de projecten voert langs het door bureau OMA compleet vernieuwde stadshart, maar ook naar het webarchief Geheugen van Almere waar Almeerders bouwen aan geschiedschrijving, en naar museum De Paviljoens. Dat werkt al enige tijd aan het project *Situaties*, een kunstproject over de Almeerse identiteit met verschillende kunstenaars op diverse locaties. Het museum nodigde beeldend kunstenaar Tilmann Meyer-Faje uit om binnen *Situaties* een project te ontwikkelen voor Almere Stedenwijk.

Identiteit. Kunstmatig of authentiek?

Na onderzoek kwam Faje tot de conclusie dat Almere bij het zoeken naar identiteit vaak een toevlucht neemt tot kunstmatige ingrepen. Naast het voorbeeld van de stadsfilosoof noemt hij Kasteel Almere, een prestigieus bouwproject dat in alles lijkt op een lukraak en ongefundeerd plan om een gebied meer smoel te geven. Maar ook Almere zelf is vanuit een theoretisch model, dus kunstmatig, uit de grond gestampt. Kunstmatigheid vind je volgens Faje ook in de uiteenlopende bouwstijlen van het nieuwere Almere. Dat contrasteert met de nuchtere architectuur van de huizen uit de jaren tachtig. En ook de manier waarop woonwijken de laatste jaren, via gelikte marketing aan de man zijn gebracht is kunstmatig. “Een meer duurzame en gerechtvaardigde aanpak zou zijn om eerst te kijken naar wat er al is, en wat daarvan potentie heeft”, zegt de kunstenaar. En dat is precies wat hij voor Stedenwijk deed. Zijn project *Buurtkroket* is niet bedoeld om sociale problemen in de oude buurten op te lossen, noch om blijvend nieuwe identiteiten toe te voegen. Het ontstond van binnenuit, dat wil zeggen dat hij keek naar de stedenbouwkundige structuur van Almere centrum en Stedenwijk. Daarop reflecteert zijn project.

Een rijdende snackkar

Faje liet een mini snackbar bouwen bovenop een bakfiets. Toonbank en frituurgedeelte zijn gevat in een vormgeving die niets te raden over laat: één grote, krokante kroket. Fietsend in kokstenue van standplaats naar standplaats deelt hij versgefrituurde kroketten uit. De van oorsprong Duitse kunstenaar ziet er in zijn rol van snackbarhouder Hollandser dan Hollands uit. Dat komt niet alleen door die typisch Nederlandse snackrol en de ambachtelijke manier waarop Faje daar binnen het project mee om gaat (alle kroketten zijn zelfgemaakt), maar ook door de associaties die hij via de fraaie bakfiets oproept aan andere huis-aan-huis verkopers van oudsher. Denk aan de melkman, de groenteman of de ijscoman. Hoewel Faje tijdelijk een nieuwe identiteit aan de openbare ruimte toevoegde, en iets maakte dat inmiddels is opgenomen in de Collectie

Almere van museum De Paviljoens, ligt de intrinsieke waarde van zijn project in de *reflectie* die het biedt op het thema identiteit.

Culturele wortels

Met *Buurtkroket* wil Tilmann duidelijk maken dat we vaker terug zouden moeten grijpen naar de wortels van onze eigen cultuur in plaats van op kunstmatige wijze onze identiteit te vernieuwen of accentueren. Met andere woorden: als je terug gaat naar de kern dan vind je daar nieuwe mogelijkheden.

Stedenwijk, zo redeneerde hij, heeft in de basis potentie. De wijk is opgebouwd uit een conglomeraat van clusters. Die clusters vormen eigen entiteiten en hebben een dorps sfeer. Almere is opgebouwd uit verschillende stadscentra, maar in Stedenwijk is dat op buurtniveau nog goed te zien. Het viel hem op dat die dorps sfeer geen weerslag kreeg in de manier waarop de buitenruimte wordt gebruikt. Deze is ‘monofunctioneel’ zegt Faje, winkels ontbreken, er wordt louter gewoond. Faje zag er een geschikte infrastructuur voor huis aan huis verkoop. Door er met een eetkar rond te trekken maakt hij die besloten structuren – overigens onopzettelijk – zichtbaar, en levert hij een passend commercieel gebruik.

Daarnaast is de kroket zèlf een cultuurdrager. De snack appelleert aan een ouderwetse, Hollandse gezelligheid, wordt gegeten in voetbalkantine of op feestjes, maar kent haar oorsprong in oma’s keuken als ambachtelijk product en trots familierecept. Vanwege de ‘gezelligheidscomponent’ noemde Faje zijn project *Buurtkroket*. Maar dat het no-nonsense eten bovendien intercultureel is, bleek toen Faje bewoners uit Stedenwijk vroeg naar hun recepten. Hij ontdekte dat uiteenlopende bevolkingsgroepen de kroket al lang hadden omarmd en er hun eigen smaak aan hadden gegeven.

Stedelijkheid als identiteit

De keuze van Faje om naar de stedenbouwkundige structuur te kijken binnen de context van de identiteit van Almere gaat, als we dit nader bezien, terug tot de kern van waar de betekenis van Almere op terug is te voeren. In haar studie naar de bouwkundige geschiedenis van Almere en Lelystad schrijft Petra Brouwer over het begrip ‘stedelijk artefact’.¹ De term werd bedacht door Aldo Rossi die daar een stedelijk element mee bedoelde waar een geschiedenis aan kleeft. Sommige artefacten zijn een monument, schrijft Brouwer. Ze vertellen niet alleen hun eigen verhalen maar zijn zo verbonden met de stad als geheel dat ze haar als het ware samenvatten. Een basiliek bijvoorbeeld, of een station of zelfs een snelweg. Of immateriële zaken als een onuitgevoerd plan dat toch haar sporen in een stad heeft nagelaten. “Maar wat als een stad nog geen artefacten heeft?” schrijft Brouwer. “Dan geeft het stedenbouwkundig plan alle richtingen aan op dit tabula rasa.”

Binnen de ontwikkeling van Almere vatte de gedachte post dat het een ‘stadse stad’ moest worden, een stad met een stedelijke uitstraling. Men koos voor een polynucleaire stad, een stad die uit meerdere kernen is opgebouwd, en waarvan de kernen verwijzen naar hun ruimtelijke gebiedskenmerken. Zo ontstonden kernen als Almere Haven en Almere Oostvaarders. Die kernenstructuur is hiërarchisch. De eerder beschreven kernen in Stedenwijk Noord zijn deel van dit grotere geheel.

---

¹ P. Brouwer, *Van stad naar Stedelijkheid. Planning en planconceptie van Lelystad en Almere*, Rotterdam 1997.

Stedelijkheid betekende identiteit, zo redeneerde men. Volgens de bedenkers en bouwers van Almere vormde de geschiedenisloze polder geen belemmering, sterker nog, een stedelijke sfeer was niet gekoppeld aan haar ontstaansbron. Stedelijkheid werd door hen gezien als een levenswijze, een sociaal cultureel kenmerk. Volgens de opvattingen die toen opgeld deden kon stedelijkheid goed ontstaan in nieuwe steden of voorsteden.

Praten over stadsvernieuwing

Maar stedelijkheid als identiteitsdrager bleek niet genoeg. Almere is nu dertig jaar oud, maar de eerste problemen ontstonden al in de jaren negentig. Dat is bijvoorbeeld te wijten aan de voortdurende aandacht voor groei ten koste van die voor werkgelegenheid.²

Gevolg: bewoners zijn niet economisch gebonden aan hun stad of wijk en stromen zodra het kan door naar rijkere buurten. Almere Stedenwijk kent een hoge doorstroom vanwege de goedkope woningen. De witte pioniers van de jaren zeventig hebben plaatsgemaakt voor veelal allochtonen en mensen met een laag inkomen. Over Stedenwijk en Staatsliedenwijk wordt nu gesproken in termen van 'probleembuurten'.

De gemeente is inmiddels begonnen de oude wijken te renoveren. In Stedenwijk Noord worden woningen opgeknapt en hield de gemeente gesprekken met bewoners over hoe in sociaal en economisch opzicht hun buurt kan worden verbeterd. De inspanningen van de gemeente maakten zichtbaar dat *Buurtkroket* zich ook op een andere manier verhoudt tot de ruimtelijke ordening. Tijdens een van de dagen waarop er gesprekken met bewoners werden gevoerd functioneerde de krokettenkar als een platform om over stadsvernieuwing te praten. Want waar kan dat gemakkelijker dan met een warme kroket in de hand?

Een geënceneerde ideologie

Het creëren van een platform om met bewoners in gesprek te raken is geen onbekend fenomeen voor Tilmann Meyer-Faje. Als verslaggever van zijn eigen project sprak hij tijdens het Mozart festival in Mannheim stadsbewoners over het zogenaamde 'Mozart effect'. De positieve uitwerking die de muziek op mens en dier zou hebben 'testte' hij door tien dagen lang op vijftig locaties muziek van de componist ten gehore te brengen. Deze performance toont tevens een ander fenomeen uit Faje's werk, namelijk het in scène zetten van een bepaalde locatie. Op het NDSM terrein in Amsterdam noord, een voormalige scheepswerf, deed hij dat expliciet door een jongerenkoor een medley van socialistische liederen te laten zingen. De gekozen locatie en setting van de performance ademde de sfeer van voor de werf betere tijden, waarin socialistische idealen west Europa overspoelden.

Wat Faje's projecten kenmerkt is dat hij werkt met bestaande elementen, die de locatie als het ware zelf aan het oppervlak brengt, en waar hij vervolgens iets ongewoons of onverwachts mee doet. Een meer letterlijk voorbeeld hiervan is de inrichting die hij met uitzonderlijk eenvoudige middelen maakte voor een zorginstelling in Doetinchem. De bestaande materialen voor de inrichting van het ziekenhuis gebruikte hij voor een van de verblijfruimtes om er buitengewone patronen mee te maken. Zo vertoont het systeemplafond Moorse vlechtmotieven en heeft de linoleum vloer een speels en kleurig patroon.

---

² Frank van Hoorn, Almere-Stad: de nieuwe oude wijken in: *Elsevier* 24-02-2007.

Ook in Almere zocht Faje naar bestaande waarden die hij componeerde tot een nieuw, al dan niet fictief beeld. Iconische elementen, kenmerken van een bepaalde cultuur, zaken die een stad of bepaalde locatie nu of in een recent verleden bezig houden. “Ik ben geïnteresseerd in zaken die we vergeten zijn of die in de loop der geschiedenis een andere invulling hebben gekregen, waardoor we de oorspronkelijke betekenis uit het oog zijn verloren. In een kleiner verband is dat bijvoorbeeld de stedenbouwkundige structuur van Stedenwijk, maar in een groter verband heeft het vaak te maken met accenten die we in het heden leggen en die historisch gezien niet altijd kloppen. Een voorbeeld daarvan is de oorspronkelijke reden om de Flevopolder aan te leggen. Die had te maken met het leveren van landbouwgebieden voor boeren. Veel mensen zijn dit nu vergeten.”

“Ik roep met mijn werk vaak een ideologie of romantische gedachte op uit het verleden. Ik toont hoe iets had kunnen zijn, maar ook iets dat zowel in het verleden als in de toekomst nooit heeft plaatsgevonden of zal plaatsvinden. De krokettenkar als onderneming kan in deze tijd het hoofd niet boven water houden. Zelfs de grotere middenstand gaat ten onder aan de megaconcerns.”

Toch raakt *Buurtkroket* aan een recent verleden dat wèl plaats heeft gevonden, en dat dus in ons collectieve geheugen zit. Zoals wij ons de socialistische geest die vijftig jaar geleden in West Europa rondwaarde nog kunnen herinneren, waar het werk voor de NDSM werf op zinspeelt, kunnen wij ons ook de melkman of de groentenman die aan de deur kwam nog herinneren. Faje creëerde een gemeenschappelijke ervaring die ons vroeger in een meer dorpse sfeer verbond. Hij zag het als zijn taak om een oud droombeeld tot leven te brengen, in plaats van iets (kunstmatig) van ver te halen. Of zoals hij zelf zegt, de toekomstdroom van vroeger. “Het is de utopie die in het verleden had kunnen zijn.”

Daarmee is zijn werk bovenal ironisch. Hij laat in Almere iets zien dat geen werkelijkheid meer kan worden, hoewel hij zijn rol als verkoper niet alleen glansrijk opvoert maar ook ten uitvoer brengt. Want voor de duur van het project speelt hij zijn personage met overgave, en neemt hij de verantwoordelijkheden die erbij horen. Faje maakt met eenvoudige en herkenbare middelen begrijpbaar wat de sociale mechanismen vroeger waren, wat ze vroeger hadden kunnen zijn, en laat in alle eenzaamheid pijnlijk duidelijk zien dat de schijnrealiteit die hij creëert er een is die nooit meer bewaarheid wordt.

Véronique Hoedemakers
Maart 2009